

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ГИРЕНКО ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 349.6 (477)

ПРАВОВА ОХОРОНА РОСЛИННОГО СВІТУ УКРАЇНИ

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор

Семчик Віталій Іванович,

Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, завідувач відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права, член-кореспондент Національної академії наук України, академік Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Головкін Олександр Васильович, Національна академія прокуратури України, начальник відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності у сфері кримінальної юстиції;

доктор юридичних наук, професор

Сидор Вікторія Дмитрівна, Чернівецький юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія», завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;

доктор юридичних наук, доцент

Соколова Алла Костянтинівна, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри екологічного права.

Захист відбудеться «21» червня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70).

Автореферат розіслано «20» травня 2016 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний розвиток України у напрямку побудови демократичної, правової та соціальної держави нерозривно пов'язаний із раціональним використанням природних ресурсів та охороною довкілля. Рослинний світ є одним із основних елементів довкілля, від якого залежить його стан, забезпеченість економіки сировиною, урожайність сільськогосподарських культур, добробут, здоров'я та працездатність громадян і усього суспільства. Протягом останніх десятиліть непослідовна державна політика призвела до істотного збільшення навантаження на природні ресурси, їх деградації. Причиною цього є сукупність політичних, економічних та соціальних чинників, результатом комплексної дії яких стало значне збільшення числа правопорушень, пов'язаних з об'єктами рослинного світу, у вигляді нерационального або незаконного використання, пошкодження або знищення цього ресурсу. Чинне законодавство неспроможне ефективно протидіяти цим правопорушенням внаслідок своєї недосконалості, відсутності теоретичних розробок низки питань, пов'язаних з охороною рослинного світу, невизначеності напрямків правової політики у цій сфері. Однією з основних труднощів на шляху ефективної правової охорони рослинного світу є недосконалість Закону України «Про рослинний світ», який застарів та не відповідає вимогам сьогодення. В цілому чинне законодавство в сфері охорони рослинного світу носить декларативний характер, суперечливе, містить багато колізій, бланкетних норм, тому потребує своєї систематизації, перегляду та наукової доробки. З іншого боку в Україні зберігається успадкована від колишнього СРСР командно-адміністративна система управління охороною цього компоненту довкілля. Ця обставина ставить завдання створення нової моделі правового регулювання, що дозволило б на підставі нових теоретично обґрунтованих підходів встановити баланс між економічними, соціальними та екологічними інтересами суспільства.

Здобуття Україною незалежності призвело до її активного включення в інтеграційні міжнародні процеси шляхом реалізації положень концепції сталого розвитку, біорізноманіття, екосистемного підходу та збалансованого використання природних ресурсів. З іншого боку підписання державою значної кількості міжнародних угод, у багатьох з яких передбачені заходи з охорони рослинного світу, потребує удосконалення діючого законодавства відповідно до міжнародних вимог. Таким чином, існує нагальна потреба нових підходів до правової охорони рослинного світу.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці таких відомих українських, зарубіжних та радянських вчених-правознавців у галузі земельного, аграрного та екологічного права як В.І. Андрейцев,

Г.І. Балюк, В.Д. Басай, А.Г. Бобкова, М.М. Бринчук, П.О. Гвоздик, А.П. Гетьман, О.В. Головкін, В.П. Жушман, В.М. Єрмоленко, А.Б. Іскоян, І.І. Каракаш, О.С. Колбасов, В.В. Костицький, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, Т.І. Макарова, Н.Р. Малишева, П.В. Мельник, А.М. Мірошніченко, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, В.В. Петров, О.Ю. Піддубний, Г.М. Полянська, В.К. Попов, Б.Г. Розовський, В.І. Семчик, В.Д. Сидор, А.К. Соколова, А.М. Статівка, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга, Ю.І. Щуплецова, В.З. Янчук та інших. У дисертації також використовувалися наукові розробки представників інших галузей юридичної науки, а також праці вчених екологів, економістів, фахівців з державного управління, що стосувалися різних аспектів правової охорони рослинного світу.

Незважаючи на значну кількість досліджень, теоретичні та практичні питання правової охорони рослинного світу розглядалися фрагментарно, тому дана проблема потребує своєї подальшої наукової розробки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає основним положенням Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р. та Конвенції про охорону біологічного різноманіття, ратифікованої Законом України від 29 листопада 1994 року; виконане в межах програми наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Правове регулювання охорони та відтворення лісів в Україні» (номер державної реєстрації 0113U003857). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 23 травня 2012 року).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних і практичних проблем правової охорони рослинного світу та підготовка рекомендацій з удосконалення чинного законодавства у цій сфері. Відповідно до поставленої мети в дисертації передбачається вирішення таких завдань:

- визначити основні положення державної політики у сфері правової охорони рослинного світу;
- розглянути особливості рослинного світу як об'єкта правової охорони;
- визначити зміст принципів правової охорони рослинного світу та провести їх класифікацію;
- визначити місце правової охорони рослинного світу в системі права України;
- з'ясувати особливості охорони земель як основи формування дієвої системи правової охорони рослинного світу України;

- визначити особливості здійснення права власності на об'єкти рослинного світу;
- охарактеризувати правову охорону рослинного світу як чинника забезпечення біобезпеки держави;
- розкрити особливості здійснення державного контролю у сфері охорони рослинного світу;
- на основі порівняльного аналізу законодавства України, Республіки Білорусь, Республіки Молдови та Російської Федерації у сфері правової охорони рослинного світу визначити особливості і проблеми в регулюванні у зазначеній сфері;
- розробити пропозиції щодо удосконалення державного управління у сфері правової охорони рослинного світу;
- запропонувати шляхи удосконалення інституту юридичної відповідальності за порушення норм законодавства про охорону рослинного світу;
- охарактеризувати основні тенденції міжнародно-правового регулювання охорони рослинного світу;
- обґрунтувати шляхи гармонізації норм національного, міжнародного законодавства та законодавства ЄС у сфері охорони рослинного світу;
- узагальнити існуючі та надати власні пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері охорони рослинного світу в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони рослинного світу.

Предметом дослідження є правова охорона рослинного світу України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема діалектичний, формально-логічний, аналізу і синтезу, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, прогностичний.

Застосування діалектичного методу дало змогу дослідити суспільні відносини щодо охорони рослинного світу у їх єдності та взаємозв'язку, виявити закономірності їх розвитку, а також розглянути динаміку розвитку законодавства у цій сфері. За допомогою формально-логічного методу проаналізовано норми чинного законодавства, які регулюють охорону рослинного світу, та виявлено особливості застосування різних видів юридичної відповідальності. Метод аналізу та синтезу використовувався при розробці принципів правової охорони рослинного світу, обґрунтуванні їх поділу на нормативні та доктринальні, а також дієвості та узгодженості законів та підзаконних актів у цій сфері. Застосування системно-структурного методу дозволило дослідити особливості використання еколого-правового механізму та розкрити його зміст. Порівняльно-правовий метод покладено в основу порівняльного аналізу законодавства з охорони рослинного світу

України, Республіки Білорусь, Республіки Молдова та Російської Федерації, що дозволило виявити позитивний досвід правового регулювання у цій сфері. Формально-юридичний метод дозволив дослідити особливості законодавства країн ЄС у цій сфері, запропонувати шляхи внутрішньодержавної імплементації цих норм, дозволив розкрити зміст та особливості норм права, заходів з державного обліку, моніторингу, інвентаризації та сертифікації об'єктів рослинного світу. Застосування прогностичного методу дало можливість дослідити наслідки прийняття пропозицій з удосконалення чинного законодавства та внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем правової охорони рослинного світу, що спрямоване на вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у теоретичних положеннях і висновках, які вносяться на захист:

вперше:

□ запропоновано з метою підвищення ефективності державного управління у сфері охорони рослинного світу та правового закріплення ціннісних показників рослинного світу проведення сертифікації цих об'єктів шляхом оцінки якості їх стану та застосування стандартів, встановлених міжнародними вимогами, для чого пропонується доповнити Закон України «Про рослинний світ» статтею 39-1 «Сертифікація рослинного світу»;

□ розроблено систему принципів правової охорони рослинного світу і запропоновано проведення їх поділу на нормативні, що знайшли відображення у нормативно-правових актах, та доктринальні, що існують у вигляді теорій, ідей, які складають основу правової доктрини;

□ встановлено місце інституту правової охорони рослинного світу в системі флористичного права, який об'єднує у собі норми, спрямовані на охорону об'єктів рослинного світу в процесі їх використання та відтворення в межах природоохоронної діяльності, загального та спеціального використання рослинних ресурсів, запобігання небезпечного впливу штучно змінених об'єктів рослинного світу на людину. Правова охорона здійснюється як безпосередньо, так і у складі правової охорони інших природних об'єктів, таких як земля, води, надра, атмосферне повітря, тощо. В цьому випадку норми інституту правової охорони рослинного світу носять спеціальний характер по відношенню до загальних норм інших поресурсових галузей, зокрема обмежують повноваження власників природних ресурсів потребами пріоритетності охорони рослинного світу;

□ доведено, що правова охорона рослинного світу є чинником забезпечення біобезпеки держави, та запропоновано правові заходи, спрямовані на зміцнення біобезпеки держави, зокрема прийняття Цільової комплексної програми генетичного моніторингу, запровадження політики сприяння біотехнологічним дослідженням та інші;

□ запропоновано з метою вирішення завдань правової охорони рослинного потенціалу України використання концепції сталого розвитку, яка дозволяє знайти баланс економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства. На підставі аналізу положень цієї концепції виокремлено низку завдань щодо її реалізації у сфері правової охорони рослинного світу: а) прийняття національної стратегії сталого розвитку; б) внесення змін до нормативно-правових актів, які забезпечують її реалізацію; в) створення банку даних проблемних об'єктів та територій рослинного світу; г) створення системи моніторингу об'єктів рослинного світу; г) проведення заходів для усвідомлення суспільством цінностей та необхідності правової охорони об'єктів рослинного світу; д) забезпечення проведення заходів щодо міжнародної співпраці України з Комісією з питань сталого розвитку ООН для вирішення проблеми впровадження принципів сталого розвитку;

□ доведено, що недоліком державного управління охороною рослинного світу є відсутність єдиного державного органу з охорони цього компоненту довкілля та запропоновано створення нового контрольного органу - Державної інспекції з контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу;

удосконалено:

□ аксіологічне розуміння рослинного світу, яке показано у вигляді групи ціннісних характеристик, що знайшли відображення в нормативно-правових актах у таких показниках: ресурсні, естетичні, оздоровчі, рекреаційні, культурні, науково-дослідницькі цілі, спортивні потреби, полювання, бджільництво, сінокосіння та випасання худоби;

□ положення про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері охорони рослинного світу шляхом внесення змін і доповнень до статей 65 та 77 КУпАП, виклавши їх назви відповідно «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур, молодняка та інших об'єктів рослинного світу» та «Порушення вимог пожежної безпеки в лісах та щодо інших об'єктів рослинного світу»;

набули подальшого розвитку:

□ розуміння основних напрямів державної політики у сфері правової охорони рослинного світу, яка включає в себе: розробку та затвердження основних положень; оцінку впливу проведених заходів; розробку комплексного інституту правової охорони рослинного світу, що становить

систему юридичних норм, спрямовану на врегулювання відносин у сфері охорони рослинного світу; встановлення єдиного уніфікованого підходу до імплементації міжнародного флористичного законодавства; оприлюднення законопроектів та проектів, пов'язаних з антропогенним навантаженням, що мають безпосередній вплив на стан правової охорони об'єктів рослинного світу; залучення широких верств населення до вирішення проблемних питань у сфері охорони рослинного світу;

□ положення щодо наявності взаємозв'язку між правовою охороною рослинного світу та земель, що дало змогу встановити факт похідного характеру правової охорони рослинного світу від норм земельного законодавства;

□ наукові підходи щодо наявності у системі правової охорони рослинного світу України загальних і спеціальних особливостей, пов'язаних з механізмом набуття, володіння, користування, розпорядження, управління та охорони, які встановлюються, регулюються й охороняються нормами різних галузей права;

□ наукові підходи щодо розуміння організації державного контролю у сфері правової охорони рослинного світу та його недосконалості із-за розпорошення й дублювання функцій між різновідомчими органами, та непослідовності контрольних заходів, зокрема організаційних, у цій сфері;

□ концептуальні напрями удосконалення чинного законодавства в сфері охорони рослинного світу України на основі компаративного аналізу законодавства Білорусі, Молдови та Російської Федерації, зокрема шляхом внесення змін до певних нормативно-правових актів положення про збереження біорізноманіття, збільшення кількості показників, які входять до державного кадастру щодо господарсько-цінних, дикорослих і шкідливих рослин; доповнення Закону України «Про рослинний світ» статтею, яка регламентує комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з пожежами. З метою охорони рідкісних та особливо цінних рослин пропонується прийняти постанови Кабінету Міністрів України стосовно порядку створення ботанічних колекцій та порядку встановлення обмежень чи заборон в поводженні з об'єктами рослинного світу; а також доповнення ст. 26 Закону України «Про рослинний світ» окремим положенням щодо охорони об'єктів рослинного світу в умовах використання мінеральних добрив, регуляторів росту та інших препаратів;

□ обґрунтування доцільності прийняття Флористичного кодексу України та пропозиція на період до його прийняття внести зміни до Закону України «Про рослинний світ» шляхом більш детального регламентування порядку державного обліку, моніторингу, ведення державного кадастру об'єктів рослинного світу, обсягів та способів їх відновлення, прийняття низки інших нормативних актів;

□ розуміння об'єктивної необхідності використання позитивного досвіду законодавчого регулювання країн-членів ЄС у сфері правової охорони рослинного світу, побудованого на принципі «збруднювач платить» та на прийнятті значної кількості директив і стандартів, що регламентують їх раціональне використання, та доцільність реалізації правових механізмів, закладених в Конвенції про охорону біологічного різноманіття, шляхом розробки національних програм, формування екомережі, екологічних коридорів, буферних зон, інвентаризації на популяційному, видовому, екосистемному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших еколого-правових, теоретико-правових досліджень (акт впровадження Апарату Верховної ради України від 03.03.2015 р. № 16/6-15, довідка Національного університету біоресурсів і природокористування України про використання матеріалів дисертаційного дослідження при розробці наукової теми «Правове регулювання охорони та відтворення лісів в Україні» від 28.02.2014 р. (державна реєстрація – № 0113U003857)); нормотворчій та правозастосовній діяльності – для вдосконалення чинного екологічного законодавства (акт впровадження Державного агентства лісових ресурсів України від 06.03.2015 р. № 01-18/1311-15; акт впровадження Національної академії аграрних наук України від 19.03.2015 р. № 5-3/53); навчально-методичній роботі – при підготовці навчальних посібників та підручників з екологічного права України, спецкурсів з охорони та використання об'єктів рослинного світу (акт впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України від 02.12.2013 р.; акт впровадження Сумського національного аграрного університету від 23.02.2015 р.; акт впровадження Вінницького національного аграрного університету від 16.03.2015 р. № 12-48-672); навчальному процесі для викладання дисциплін «Екологічне право», спецкурсів з правового регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу.

Особистий внесок здобувача. Всі теоретичні положення і висновки отримані здобувачем самостійно. Стаття «Актуальні питання державного контролю у сфері забезпечення біобезпеки при поводженні з ГМО у світлі глобалізації проблеми збереження фіто різноманіття», опублікована у співавторстві, містить у якості особистого авторського внеску узагальнення актуальних питань державного контролю у сфері забезпечення біобезпеки при поводженні з ГМО. Стаття «Правове забезпечення збереження і використання генетичних ресурсів через призму глобалізації проблеми біобезпеки», опублікована у співавторстві, містить у якості особистого

авторського внеску узагальнення актуальних питань правового забезпечення збереження і використання генетичних ресурсів через призму глобалізації. Тези «Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері», опубліковані у співавторстві, містять у якості особистого авторського внеску узагальнення актуальних питань щодо інформаційного забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері.

У колективному навчальному посібнику «Екологічне право України. Загальна частина» дисертанту належать авторські розділи: «Правові основи екологічної політики України» та «Правові основи національної політики збереження біологічного різноманіття України».

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи апробовані під час виступів на засіданні кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів та природокористування України, а також на всеукраїнських, міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, круглих столах: «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України» (м. Київ, 19–20 травня 2011 р.), «Основні напрями інноваційного розвитку виробництва та переробки продукції АПК» (м. Львів, 22–23 березня 2012 р.), «Пріоритети інноваційного розвитку агропромислового виробництва України: досвід, можливості, технології» (м. Ніжин, 29–30 березня 2012 р.), «Актуальні питання публічного та приватного права» (м. Запоріжжя, 3 жовтня 2012 р.), «ІХ Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 29–30 листопада 2013 р.), «Актуальні проблеми науки історії держави і права» (м. Харків, 5 жовтня 2013 р.), «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (м. Донецьк, 6 грудня 2013 р.), «Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського» (м. Одеса, 8–9 листопада 2013 р.), «Крымские юридические чтения» (м. Сімферополь, 30 січня 2014 р.), «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 14–15 лютого 2014 р.), «Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства» (м. Херсон, 11–12 квітня 2014 р.), «Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Київ, 13–14 червня 2014 р.), «Поняття та категорії юридичної науки» (м. Київ, 18 листопада 2014 р.), «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпропетровськ, 3–4 квітня 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в 38 публікаціях, у тому числі в одноосібній монографії, у 22 статтях у фахових наукових виданнях з юридичних наук, 5 з яких у зарубіжних виданнях, 14 тезах доповідей та одному колективному навчальному посібнику.

Структура дисертації. Робота складається з чотирьох розділів, що поділяються на 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 441 сторінки, основний текст дисертації становить 380 сторінок, додатки – 11 сторінок, список використаних джерел (502 найменування) – 50 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на зв'язок роботи з науковими планами, поставлено мету, завдання, визначено об'єкт, предмет і методологію дослідження, розкрито новизну, наукове й практичне значення одержаних результатів, вказано на їхню апробацію та публікації автора з теми дисертації.

Розділ 1. «Теоретико-правова характеристика природних рослинних ресурсів як об'єкта правової охорони» складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Сучасні тенденції національної правової політики у галузі охорони рослинного світу» присвячений розгляду проблем ефективного використання об'єктів рослинного світу.

Загальна криза, в якій перебуває українська держава, характеризується істотним збільшенням навантаження на об'єкти рослинного світу. У такій ситуації стержневу роль відіграє державна правова політика, в основі якої лежить система цілей, концептуальних ідей, напрямів правотворчості та організація охорони об'єктів рослинного світу.

Реалізація правової політики здійснюється шляхом встановлення правил, норм, інструкцій, положень, що регламентують економічні, організаційні, інформаційні, науково-технічні та інші заходи. За їх допомогою на підставі прийнятих законодавчих та підзаконних актів досягається мета правової політики у сфері охорони рослинного світу – забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги.

Розгляд динаміки розвитку екологічного законодавства показує відсутність системності та послідовності у прийнятті нормативно-правових актів. З цієї причини питання, пов'язані з охороною рослинного світу, розглядаються у різних законодавчих та підзаконних актах, основне значення з яких мають Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закон України «Про рослинний світ». Характерною рисою екологічного законодавства є охорона об'єктів рослинного світу, віднесених до категорії природно-заповідного фонду, на яких створюються типові природні комплекси та здійснюється значний обсяг науково-дослідної роботи.

У зв'язку із специфічністю об'єктів рослинного світу виникає потреба у збереженні біологічного різноманіття, яке забезпечує екосистемні й

біосферні функції живих організмів. Вирішення цього завдання потребує проведення низки заходів: а) формування екомережі, збереження ландшафтів, внутрішніх річних, водних, болотних, лугових екосистем; б) запровадження моніторингу об'єктів рослинного світу; в) інвентаризація та збір відомостей про видовий, віковий склад та екологічний стан; г) вдосконалення системи ведення державного кадастру на основі сучасних геоінформаційних технологій; д) проведення обліку, шляхом збору відомостей про кількісні та якісні зміни, режим використання, поділ рослинного світу на категорії цінності та результати проведення грошової оцінки об'єктів рослинного світу.

В умовах зростання попиту до природних ресурсів інформаційне забезпечення повинно відігравати первинну роль у відносинах між суб'єктами та об'єктами рослинного світу.

Обґрунтовується доцільність використання у сфері охорони рослинного світу еколого-правового механізму, яке здійснюється на всіх стадіях його реалізації: 1) статичній, 2) динамічній, 3) результативній.

У підрозділі 1.2. *«Рослинний світ як об'єкт правової охорони навколишнього природного середовища»* розглядаються особливості та напрямки правового забезпечення охорони цього природного ресурсу. З метою визначення поняття правової охорони рослинного світу в роботі досліджені підходи, точки зору різних науковців до визначення змісту цієї дефініції у широкому та вузькому розумінні.

Рослинний світ є стержневим об'єктом довкілля, який розвивається та існує як об'єкт природи за власними закономірностями. Виходячи з цього, при визначенні особливостей правової охорони треба зважати передусім на специфіку рослинного світу як природного об'єкту.

Питання правової охорони рослинного світу тісно пов'язані з використанням його об'єктів згідно встановлених норм та правил. Акцентується увага, що Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює три елементи правової охорони: природні ресурси, природні території та об'єкти, здоров'я і життя людей. При цьому в законодавстві визначено, що природні рослинні ресурси – це об'єкти рослинного світу, що використовуються або можуть бути використані населенням, для потреб виробництва та інших потреб. Окремим напрямком правової охорони є збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, а також унікальних, цінних та типових природних комплексів. Ці об'єкти утворюють єдину територіальну систему та входять до складу екологічної мережі, яка утворюється з метою поліпшення умов довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного й рослинного світу, генетичного фонду.

Враховуючи значну цінність рослинного світу, пропонується розроблена за допомогою аксіологічного підходу система показників, які характеризують ці об'єкти: природна унікальність, соціальна, ресурсна, науково-дослідна, рекреаційна, водозахисна цінності. З метою підвищення ефективності державного управління у сфері охорони рослинного світу та правового закріплення ціннісних показників рослинного світу запропоновано проведення сертифікації цих об'єктів, шляхом оцінки якості їх стану та застосування стандартів, встановлених міжнародними вимогами.

Об'єкти рослинного світу зазнають значного негативного впливу при будівництві, введенні в експлуатацію підприємств, споруд та інших об'єктів і застосування прогресивних технологій, від забруднення хімічними та іншими токсичними речовинами територій. З цієї причини одним із шляхів охорони рослинного світу є проведення екологічної експертизи, яка дає змогу врахувати вплив цих заходів на стан цього природного ресурсу.

Природні особливості рослинного світу значно підвищують роль таких заходів його охорони як інтродукція, акліматизація, селекція рослин та створення ботанічних колекцій. Правове закріплення цих заходів дає можливість значно покращити ефективність норм чинного законодавства, досягти значного ефекту за умови правильного вибору форм та методів впливу на суспільні відносини у цій сфері.

Підрозділ 1.3. «Принципи правової охорони рослинного світу України» присвячено з'ясуванню змісту цього джерела екологічного права. Показано, що принципи правової охорони рослинного світу виконують регулятивну функцію та зумовлені закономірностями розвитку цієї сфери права. До їх характерних особливостей слід віднести: врахування природних законів, відображення основних ідей, положень, провідних начал, пріоритетність екологічної безпеки, відображення засобів правового впливу.

Аргументовано думку, що принципи правової охорони рослинного світу не є постійними, зазнали динамічних змін внаслідок змін поглядів суспільства на цей природний ресурс. За результатами аналізу та розгляду різних підходів науковців пропонується виділити дві групи принципів права: нормативні та доктринальні. Перші з них знайшли відображення в нормативно-правових актах, другі не закріплені на законодавчому рівні та існують у вигляді ідей, теорій, доктринальних поглядів.

Виокремлено та проаналізовано вісім нормативних принципів правової охорони рослинного світу, які отримали пряме або імпліцитне закріплення у чинному законодавстві: 1) збереження середовищеутворюючих, захисних, санітарно-гігієнічних та інших корисних властивостей рослинного світу; 2) державного управління у галузі використання, відтворення і охорони рослинного світу; 3) раціонального використання рослинного світу; 4) відтворення рослинного світу;

5) збереження та захисту рослинного світу; 6) платності спеціального користування; 7) збереження біорізноманіття; 8) участі громадськості у здійсненні природоохоронних заходів. Сформульовано чотири доктринальні принципи права, до яких належать принципи: 1) гуманного, ощадливого ставлення до рослинного світу; 2) поділу об'єктів рослинного світу на категорії за критерієм цінності; 3) використання рослинного світу способами, які не завдають шкоди навколишньому середовищу; 4) урахування регіональних особливостей поширення об'єктів рослинного світу. Визначено напрямки вдосконалення законодавства про рослинний світ шляхом трансформації доктринальних принципів охорони рослинного світу у нормативні.

Зазначені принципи мають спричинити визначальний вплив на подальший розвиток організаційно-правових засад охорони об'єктів рослинного світу.

У підрозділі 1.4. «Місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України» визначаються взаємозв'язки різних галузей та інститутів права, пов'язаних з охороною цього природного ресурсу. Показано, що характерною рисою законодавства з питань охорони рослинного світу є його складність, розгалужений характер, функціональна спеціалізація, тому різні галузі права відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин у цій сфері. Насамперед, варто назвати конституційне право, норми якого мають основоположне значення для правової охорони рослинного світу та всіх галузей системи права. Хоча до змісту Конституції України не ввійшли положення, пов'язані з рослинним світом, вона становить той фундамент, на якому ґрунтується правова охорона цього природного ресурсу.

Взаємозв'язок різних галузей права чітко простежується при розгляді таких охоронних заходів як карантин, інтродукція, селекція, акліматизація. Важлива роль різних галузей права у системі правової охорони рослинного світу підтверджується тією обставиною, що окремі норми, пов'язані з цим природним ресурсом, містяться і в інших правових інститутах. З цієї причини, відносини, що становлять предмет екологічного права, мають дуалістичний природоресурсний і природоохоронний характер, а також включають відносини права власності на природні ресурси.

Визначено, що правова охорона рослинного світу являє собою інститут флористичного права, який є комплексним, та об'єднує у собі норми, спрямовані на охорону об'єктів рослинного світу в процесі їх використання та відтворення в межах природоохоронної діяльності, загального та спеціального використання рослинних ресурсів, запобігання небезпечного впливу штучно змінених об'єктів рослинного світу на людину. Правова охорона здійснюється як безпосередньо, так і у складі

правової охорони інших природних об'єктів, таких як земля, води, надра, атмосферне повітря, тощо. В цьому випадку норми інституту правової охорони рослинного світу носять спеціальний характер по відношенню до загальних норм галузей, що регулюються відносинами у сфері інших природних ресурсів, зокрема обмежують повноваження власників природних ресурсів потребами пріоритетності охорони рослинного світу.

Розділ 2. «Основні домінанти стану правової охорони рослинного світу в Україні» складається із 4-ти підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Охорона земель як основа формування дієвої системи правової охорони рослинного світу України» встановлено, що земельне законодавство визначає загальні положення щодо регулювання порядку використання і охорони земель, зайнятих об'єктами рослинного світу. Показано, що рослинний світ як природний об'єкт чи екосистема нерозривно пов'язаний із землею, на якій він проростає, тому правова охорона рослинного світу носить похідний (вторинний характер) від охорони земель. Будь-який вплив на землю може відобразитися на рослинності, яка зростає на цій землі. З цієї причини, прийняття спеціальних нормативно-правових актів у галузі земельних відносин має вплив на об'єкти рослинного світу.

Правова охорона земель безпосередньо залежить від охорони об'єктів рослинного світу і тому порушення вимог земельного законодавства може завдавати шкоду цьому природному ресурсу. Цю проблему ускладнює обставина, пов'язана з розташуванням об'єктів рослинного світу на землях сільськогосподарського, лісгосподарського, рекреаційного призначення, природно-заповідного, водного фонду. Ці категорії земель характеризуються конкретним цільовим призначенням та режимом використання. На правову охорону рослинного світу негативно впливає наявність численних відомчих нормативно-правових актів, які досить часто дублюють один одного та не узгоджуються між собою.

Стан охорони та захисту земель тісно пов'язаний з державною політикою у цій сфері, що базується на розгалуженій системі законодавства та наявності численних актів, нормативів, наказів, приписів, які характеризуються декларативним характером, наявністю прогалин та внесенням частих змін у зміст цих документів. Відповідно до п. 4 ст. 26 Закону України «Про рослинний світ» охорона рослинного світу забезпечується у тому числі захистом земель, зайнятих об'єктами рослинного світу. Пропонується підвищити ефективність функцій держави з охорони земель, включивши до її складу охорону об'єктів рослинного світу.

У підрозділі 2.2. «Право власності на природні ресурси у системі правової охорони рослинного світу України» розглядається правова основа, зміст права власності, підстави виникнення та припинення цього права на

об'єкти рослинного світу. Об'єкти рослинного світу утворюють матеріальну основу розвитку суспільства, задовольняючи його потреби в сировині та інших матеріалах. Розгляд основних положень Закону України «Про рослинний світ» показує, що цей акт не вирішує питань відносин власності з причини відсутності відповідних приписів. З іншого боку, Земельний кодекс України вказує, що право власності на земельну ділянку поширюється також на природні об'єкти, які на ній знаходяться.

Дослідження чинного вітчизняного законодавства дозволило дійти висновку про доцільність визнання рослинного світу самостійним об'єктом права власності, до складу якого входить дика, культурна рослинність, ліси та рослинний світ лісового походження. Акцентується увага, що право власності на об'єкти рослинного світу вирізняється серед права власності на інші матеріальні об'єкти деякими своїми особливостями: воно не є загальним щодо усіх об'єктів рослинного світу, оскільки не всі об'єкти рослинного світу можуть знаходитись у приватній власності; рослинний світ нерозривно пов'язаний з іншими об'єктами природного середовища; рослинний світ є національним багатством України, але не є майном у власному розумінні цього поняття.

Встановлено, що діюче законодавство поряд з підставами виникнення права власності на об'єкти рослинного світу передбачає підстави його припинення за умови наявності певних юридичних фактів. Власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, не мають права самостійно користуватися та розпоряджатися об'єктами, які занесені до Червоної, Зеленої книг України та до списку Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Конвенції CITES). Таке користування та розпорядження з боку власника потребує дозволу від державних органів на спеціальне користування природних рослинних ресурсів, а власник не може завдавати шкоду екологічним правам людини, погіршувати екологічні показники навколишнього середовища.

Охарактеризовано досить складний механізм припинення права власності на об'єкти рослинного світу, підстави якого містяться у положеннях Конституції України, нормах Цивільного кодексу України, Земельного кодексу України, постановах Пленуму Верховного Суду України, які дозволяють примусове відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності та в інших випадках.

Розгляд положень Закону України «Про рослинний світ» показує наявність прогалин, оскільки законодавець не вказує правові форми власності на об'єкти рослинного світу, а регламентує тільки форми використання таких об'єктів, що здійснюються у формі загального або спеціального використання. З метою усунення цих недоліків пропонується закріпити в

законі механізм передачі у приватну власність об'єктів рослинного світу.

Серед посягань на право власності на об'єкти рослинного світу необхідно розрізняти порушення суб'єктивних прав власника (права володіння, права користування і права розпорядження) і заподіяння шкоди самим об'єктам права власності.

У підрозділі 2.3. «Правова охорона рослинного світу як чинник забезпечення біобезпеки держави» розглянуто зміст та види правових заходів з охорони рослинного світу, направлених на забезпечення біобезпеки держави. Рослинний світ внаслідок глобалізаційних процесів та кризи зазнає значного навантаження, що призводить до втрати біологічного різноманіття та загрожує безпеці України. Дана проблема ускладнюється негативними процесами, зумовленими інтенсифікацією і індустріалізацією генно-інженерної галузі та глобальним широкомасштабним поширенням генетично модифікованих організмів (далі – ГМО). Показано, що у науковій літературі вже накопичилося достатньо фактів щодо реальної небезпеки шкідливого впливу ГМО на живу речовину біосфери з боку генетично модифікованих сільськогосподарських культур.

Показано, що забезпечення правової охорони рослинного світу у цій сфері повинно здійснюватись за двома напрямками: а) збереження біологічного різноманіття; б) захист від шкідливого впливу ГМО. Початком процесу правового регулювання біологічного різноманіття стала Стокгольмська декларація з навколишнього середовища 1972 р., пізніше Всесвітня стратегія охорони природи 1980 р., Декларація про збереження флори, фауни та середовищ їх існування 1988 р., Всесвітня Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 р., Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, 1995 р.. На основі цих базових міжнародних правових актів в Україні розроблено й схвалено Концепцію збереження біологічного різноманіття України 1997 р., а пізніше – Загальнодержавну програму формування Національної екологічної мережі на 2000-2015 рр.

Реалізації другого напрямку присвячена Система генетичних ресурсів рослин України, до сфери діяльності якої належить проведення науково-дослідних робіт із збереження та мобілізації генетичних ресурсів рослин у межах державної програми «Генетичні ресурси рослин» 1993 р., в результаті виконання якої сформований Національний ген-банк рослин і створено Національне сховище насіння зразків генофонду рослин.

Необхідне створення дієвої моделі правового регулювання і впровадження ефективних заходів біобезпеки стосовно біологічних об'єктів довкілля, водночас із забезпеченням ефективного та сталого розвитку біотехнологій, враховуючи політичні й економічні інтереси держави з урахуванням соціально-економічних і культурних умов та типу ринкової

економіки в країні, а також бажання громадян щодо політики впровадження сучасної біотехнології. Для цього запропоновано такі напрями правової роботи, як, по-перше, приєднання України до Міжнародної угоди з генетичних ресурсів рослин для продовольства та сільського господарства і, відповідно, розробка та прийняття державної програми про збереження і раціональне використання генетичних ресурсів рослин, а на її виконання – відповідного закону, який мав би врегулювати проблеми, що стосуються збереження, збагачення та ефективного збереження і використання генетичних ресурсів рослин, збалансованого з потребами населення. По-друге, внесення змін і доповнень до Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття України на 2005-2025 роки, яким чітко визначити термінологічний апарат у відповідній сфері, з урахуванням останніх досліджень і міжнародних документів. Засоби щодо збереження біорізноманіття в рамках інших державних програм, у межах яких заплановані відповідні заходи зі збереження біорізноманіття, мають бути узгодженими із державною програмою збереження біорізноманіття. По-третє, за наявності реального ризику генетичного забруднення національних екосистем впливає ще одна проблема для України, що потребує розроблення і прийняття Цільової комплексної програми генетичного моніторингу, положення якої мають стати інструментом державного управління, що сприятимуть виявленню на території України зон, вільних від ГМО, стосовно яких необхідно визначити відповідний охоронний режим із визначенням зон «необхідної генетичної безпеки». Пріоритетним завданням слід визначити роботи зі збільшення площі природно-заповідного фонду як єдиного ефективного заходу збереження біорізноманіття в системі екологічної мережі.

Показано, що недосконалість законодавства України про біобезпеку у сфері регулювання ГМО призвела до низької ефективності системи державного контролю, яка формувалася безсистемно при відсутності єдиної державної політики у цій сфері, та не відповідала міжнародним стандартам. Заходи з проведення контролю покладено на п'ять різних органів виконавчої влади, а єдиного органу, який би здійснював координацію діяльності в цій сфері, досі не створено. Повноваження Міністерства екології та природних ресурсів України невиправдано звужені, повноваження між різними структурами чітко не розподілено, що не дає змогу реально контролювати порушення законодавства в цій сфері. Результати такої безконтрольності виявляються у несанкціонованому вирощуванні генетично-модифікованих культур, недотриманні правил біобезпеки при поводженні з ГМО.

У підрозділі 2.4. «Державний контроль у сфері охорони рослинного світу України» досліджено правові засади здійснення державного

контролю. Стверджується, що державний контроль за використанням, відтворенням та охороною рослинного світу є однією з найважливіших функцій державного управління та впливає на ефективність діяльності держави.

Зміст державного контролю у цій сфері полягає у спостереженні за функціонуванням об'єктів, отриманні об'єктивної інформації про їх стан, попередженні екологічно-небезпечних явищ, виявленні причин і умов, які можуть спричинити негативний вплив. Звертається увага на те, що функцію контролю необхідно відрізнити від такого заходу як нагляд, який здійснюється державними органами щодо об'єктів, які їм організаційно не підпорядковані. Іншою відмінністю цих видів діяльності є застосування у процесі нагляду заходів адміністративного впливу, тоді як за результатами контролю можуть застосовуватися і дисциплінарні заходи.

Висвітлено виключно важливу роль державного контролю у сфері, пов'язаній з рослинним світом, який є своєрідним зворотнім зв'язком, за допомогою якого суб'єкт управління отримує інформацію про результати діяльності з охорони таких об'єктів, їх стан, а також про результати прийнятих рішень.

Доцільність регламентації державного контролю у сфері охорони рослинного світу обумовлено наступними причинами: важливим значенням цього заходу у здійсненні державою своїх повноважень, недостатнім розвитком правової бази та цінністю об'єктів рослинного світу.

Акцентується увага, що ефективність державного контролю залежить від наявності дієвої системи суб'єктів, наділених відповідними контрольними повноваженнями, серед яких найважливішу роль відіграють органи виконавчої влади всіх рівнів. Контрольні повноваження у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу здійснює Верховна Рада України через форми парламентського контролю, шляхом здійснення контролю за діяльністю КМУ, звітності його членів. У свою чергу Кабінет Міністрів України реалізує свою виконавчо-розпорядчу функцію через постанови і розпорядження, а також має право проводити контроль підзвітних йому міністерств, відомств, місцевих органів виконавчої влади.

Основним органом, покликаним здійснювати державний контроль за об'єктами рослинного світу, є Міністерство екології та природних ресурсів України, якому надані значні повноваження у проведенні цього заходу, а серед інших органів провідну роль відіграє Держекоінспекція України, яка наділена правом здійснювати контроль у галузі охорони об'єктів рослинного світу.

Враховуючи, що значна кількість об'єктів рослинного світу знаходиться в межах території природно-заповідного фонду, державний контроль за їх станом здійснює і Служба державної охорони природно-

заповідного фонду України.

На сучасному етапі організацію й проведення державного контролю має бути покладено на Головну державну екологічну інспекцію України, та має здійснюватися за активного сприяння відповідних інспекторів Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України і Державної санітарно-епідеміологічної служби України. Така пропозиція пояснюється тим, що біологічні ризики для здоров'я людини зумовлені переважно небезпекою біогенетичного забруднення природного середовища (агро- і екосистем), що може не лише негативно вплинути на фіторізноманіття, а й «бумерангом» торкнутися інших, зокрема медичних, фармакологічних, продовольчих проблем, а відтак – і здоров'я, а то й життя населення.

Розділ 3. «Порівняльно-правовий аналіз охорони рослинного світу країн із спорідненими правовими системами» складається з 4-х підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Правова охорона рослинного світу в Республіці Білорусь»* розглядається особливості та характерні риси правової охорони рослинного світу в Республіці Білорусь.

Законодавство Білорусі з охорони та використання об'єктів рослинного світу відрізняється наявністю розвинутої системи законодавчих та підзаконних актів, які регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Особливістю системи законодавства цієї держави є наявність спеціального Закону Республіки Білорусь «Про рослинний світ», який встановлює правові засади охорони, захисту, відтворення, порядок вилучення, видалення об'єктів рослинного світу, проведення державного моніторингу, обліку, а також юридичну відповідальність у цій сфері. В ньому знайшли відображення сучасні концепції екологічного права, що стосуються раціонального, сталого, невиснажливого використання ресурсів рослинного світу, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Специфікою нормативно-правового акта є підхід, згідно з яким цей природний ресурс розглядається як у вузькому, так і широкому сенсі. Розгляд тексту Закону дав змогу з'ясувати зміст дев'яти принципів державного регулювання і управління в сфері поводження з об'єктами рослинного світу: принцип пріоритету охорони, захисту і відтворення об'єктів рослинного світу, їх раціонального (сталого) використання; збереження біологічного різноманіття; запобігання шкідливому впливу на середу зростання; економічне стимулювання охорони, захисту і відтворення об'єктів рослинного світу; врахування особливостей об'єктів рослинного світу; доступність виконання і обґрунтованість розпоряджень органів державного управління та місцевого самоврядування; відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ; відшкодування шкоди, завданої об'єктам рослинного світу; забезпечення доступу до екологічної інформації.

У цілому, дослідження правової бази Республіки Білорусь у сфері охорони рослинного світу дає змогу виділити напрямки її розвитку: а) збір даних про стан природних об'єктів, організацію системи спостереження, оцінки і прогнозу динаміки чисельного та якісного стану; б) питання організації використання та поводження з об'єктами рослинного світу; в) регламентація охорони, захисту об'єктів рослинного світу та рідкісних і зникаючих рослин.

Виходячи з білоруського досвіду, доцільно удосконалити відповідні українські нормативно-правові акти, додавши до їх змісту положення про збереження біорізноманіття, збільшити кількість показників, які входять до державного кадастру щодо господарсько-цінних, дикорослих і шкідливих рослин. Доповнити Закон України «Про рослинний світ» шляхом включення до його змісту статті, яка регламентує комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з пожежами. З метою охорони рідкісних та особливо цінних рослин пропонується прийняти постанови Кабінету Міністрів України стосовно порядку створення ботанічних колекцій та порядку встановлення обмежень чи заборон в поводженні з об'єктами рослинного світу.

У підрозділі 3.2. «Характеристика правової охорони рослинного світу у Російській Федерації» проведено детальний аналіз законодавства Російської Федерації з питань охорони рослинного світу.

Особливістю законодавства цієї держави є відсутність закону про охорону рослинного світу. Правове регулювання цього питання проводиться на підставі досить складної системи законодавчих актів: Земельного, Водного, Лісового кодексів Російської Федерації, Федерального Закону «Про особливо охоронювані території», в яких фрагментарно знайшли відображення питання охорони рослинного світу.

Так, Земельний кодекс Російської Федерації зобов'язує власників земельних ділянок, землекористувачів, орендарів проводити заходи із захисту об'єктів рослинного світу у складі сільськогосподарських угідь. У Водному кодексі передбачено збереження існування рослинних угруповань водно-болотних угідь, проведення заходів з обмеження в них господарської чи іншої діяльності з метою збереження об'єктів рослинного світу та навколишнього природного середовища. Історичною традицією російського права є регулювання охорони об'єктів рослинного світу нормами лісового законодавства. Так, згідно Лісового кодексу Російської Федерації, громадянам забороняється здійснювати заготівлю, збирання грибів, дикорослих рослин, занесених до Червоної книги Російської Федерації і суб'єктів Російської Федерації, але дозволяється перебування громадян у лісах та безкоштовне користування лісовими ресурсами для задоволення особистих потреб.

Заходи з охорони природних екологічних систем, природних

ландшафтів регламентуються положеннями Федерального Закону «Про охорону навколишнього природного середовища».

Показано, що зелені насадження є важливою частиною міського ландшафту; з цієї причини Містобудівний кодекс Російської Федерації зобов'язує проводити заходи з охорони рослинного світу на територіях, зайнятих міськими лісами, скверами, парками, міськими садами.

Іншим нормативно-правовим актом, який передбачає охорону рослинного світу є Федеральний Закон «Про особливо охоронювані природні території», згідно якого виділяється сім категорій охоронюваних природних територій.

На окрему увагу заслуговує досвід правового регулювання Республіки Башкортостан у сфері використання та охорони об'єктів рослинного світу. Рослинний світ цієї республіки піддався значному антропогенному впливу, тому непорушені території з природною рослинністю збереглися лише у вигляді окремих фрагментів. Для розв'язання завдання правової охорони цього природного ресурсу був прийнятий Закон Республіки Башкортостан «Про рослинний світ», яким регулюються суспільні відносини у галузі та їх охорона. Розгляд тексту законодавчого акту дав змогу виділити шість напрямів правотворчості: 1) повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування; 2) державне управління; 3) охорона та захист об'єктів рослинного світу; 4) використання підвищення продуктивності; 5) економічне стимулювання; 6) відповідальність за порушення законодавства.

Розгляд особливостей російського законодавства та положень Закону Республіки Башкортостан «Про рослинний світ» показує доцільність прийняття в Російській Федерації спеціального федерального закону, завданням якого є регламентація питань охорони, використання та відтворення рослинного світу.

У підрозділі 3.3. «Особливості державного регулювання у сфері правової охорони рослинного світу у Республіці Молдова» розглянуто характерні риси правової охорони рослинного світу у законодавстві Республіки Молдова.

Дослідження нормативно-правової бази Республіки Молдова засвідчило, що правове регулювання відносин у сфері охорони та використання рослинного світу ґрунтується на Законі Республіки Молдова «Про рослинний світ» та нормативно-правових актах, які регламентують ведення державного кадастру та створення й поповнення колекцій диких рослин. Розгляд змісту зазначеного Закону показав наявність у ньому таких особливостей: а) фіксація базових понять; б) державний характер управління та охорони об'єктів рослинного світу; в) відображення ідеї раціонального використання рослинного світу; г) включення в текст закону

економічного механізму раціонального використання об'єктів рослинного світу; д) норми відповідальності за порушення у цій сфері.

У молдавському законі значна увага приділяється моніторингу об'єктів рослинного світу, який ґрунтується на міжнародних стандартах та директивах. Особливістю правового регулювання є збереження відомих ще з радянських часів двох форм використання об'єктів рослинного світу: загального та спеціального. При цьому, в законі закріплений принцип загальнодоступності і безоплатності використання громадянами корисних властивостей рослинного світу з метою задоволення своїх особистих матеріальних потреб.

У Законі «Про рослинний світ» знайшли відображення основні положення Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Конвенція CITES), які стосуються регламентації порядку експорту, імпорту, реекспорту, транзиту рідкісних і зникаючих рослин, що входять до Списку CITES. Роль адміністративного органу CITES виконує центральний орган управління природними ресурсами і охорони навколишнього природного середовища, а роль наукової установи – інститути АН Молдови. Важливе значення мають положення, що встановлюють відповідальність за порушення правил переміщення, використання, видалення рослин, які перебувають під загрозою зникнення або скорочення чисельності. Показано збереження підходу, що використовується в пострадянських країнах, побудованого на поділі користування такими об'єктами природи на загальне та спеціальне. Це дає можливість зберегти за громадянами Молдови можливість вільного перебування на об'єктах рослинного світу і безкоштовного користування ними в особистих цілях. У свою чергу, спеціальне користування потребує отримання дозволів від центральних органів управління природними ресурсами, лісовим господарством, сільським господарством республіки. У тексті закону знайшли відображення також важливі для збереження рослинного світу заходи: ведення обліку, державного лісового кадастру, проведення моніторингу, а також регламентація економічного механізму раціонального використання об'єктів рослинного світу. Зі свого боку держава бере на себе фінансування державою програм, заходів, економічне стимулювання власників і користувачів земель, на яких розташовані об'єкти рослинного світу.

Розгляд досвіду, накопиченого в Республіці Молдова, показує можливість його використання для удосконалення українського законодавства шляхом підвищення штрафних санкцій за порушення, пов'язані з незаконним використанням об'єктів рослинного світу, правил переміщення, видалення рослин, які перебувають під загрозою зникнення або скорочення чисельності.

У підрозділі 3.4. «Порівняльний аналіз законодавства України та країн із спорідненими правовими системами у сфері правової охорони об'єктів рослинного світу» проведено порівняння напрямків правотворчості, структури, змісту законодавчих актів, прийнятих в Україні, Білорусії, Молдові та Російській Федерації.

Порівняльний аналіз принципів екологічного права свідчить про те, що у всіх трьох законах знайшов відображення принцип державного управління об'єктами рослинного світу, поділ на загальне та спеціальне використання рослинного світу, регламентація охорони цих об'єктів як в природних умовах (in-situ), так і поза ними (ex-situ), принцип біорізноманіття, а також раціонального використання.

Показано, що характерною рисою молдавського закону є його побудова на положеннях Конвенції CITES, яка реалізується шляхом закріплення повноважень адміністративного та наукового органів, складання списків рослин, які підпадають під дію Конвенції, регламентації системи видачі дозволів на імпорт, експорт, транзит окремих видів рослин. Компаративний аналіз окремих частин законів доводить наявність у їх змісті п'яти інститутів: 1) державного управління у сфері охорони рослинного світу; 2) користування об'єктами рослинного світу; 3) охорони та захисту об'єктів рослинного світу; 4) відтворення та розширення площ об'єктів рослинного світу; 5) відповідальності за порушення законодавства у сфері рослинного світу. Проведення компаративного аналізу законодавства країн СНД показує доцільність включення до змісту Закону України «Про рослинний світ» принципів права, окремих статей, які регламентують питання збереження біорізноманіття та реалізації концепції сталого розвитку. Наприклад, є доцільним доповнити ст. 26 Закону України «Про рослинний світ» окремим положенням щодо охорони об'єктів рослинного світу в умовах використання мінеральних добрив, регуляторів росту та інших препаратів.

В умовах ринкової економії серед принципів екологічного права важливе місце займає правове забезпечення економічного стимулювання власників і користувачів до раціонального використання природних об'єктів. Ефективний механізм цього заходу закріплений в законодавстві Молдови, яке передбачає економічне стимулювання раціонального користування, матеріальне стимулювання фізичних та юридичних осіб, що здійснюють ефективні заходи з охорони і збереження об'єктів рослинного світу. У білоруському законі закріплений економічний механізм поведіння з об'єктами рослинного світу, який включає в себе економічне стимулювання, матеріальне заохочення громадян, юридичних осіб за раціональне використання цього природного ресурсу. На відміну до цього, у зміст українського законодавства в сфері охорони рослинного

світу не увійшли норми, спрямовані на економічне стимулювання власників і користувачів цими об'єктами, що означає необхідність доповнення діючих актів.

Розділ 4. «Напрями удосконалення правової охорони рослинного світу України» складається з 3-х підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Удосконалення державного управління у галузі правової охорони рослинного світу» розглядаються особливості побудови та структури органів державного управління у цій сфері. Встановлено, що діюча в Україні система державного управління в сфері рослинного світу успадкувала багато характерних рис радянської моделі, у числі яких поділ на два види: органи загальної та спеціальної компетенції. З'ясовано, що основними функціями державного управління у цій сфері є: встановлення норм і правил, регламентація спеціального використання, науково-дослідна діяльність, проведення екологічної експертизи, селекції дикорослих рослин, державний контроль, облік, кадастр і моніторинг, встановлення юридичної відповідальності за порушення у цій сфері.

Відповідно до діючого законодавства за Кабінетом Міністрів України закріплений значний обсяг повноважень з забезпечення державної політики у сфері управління, охороною рослинного світу, які складаються з екологічної безпеки, раціонального природокористування, виконання міждержавних та державних програм у цій галузі. На Міністерство екології та природних ресурсів України покладається завдання з управління окремими сферами, контролью-наглядові, регулятивні та дозвоільні функції. До системи органів управління охороною рослинним світом входить Держекоінспекція України, завданням якої є здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, правового режиму територій та об'єктів, раціональним використанням, відтворенням і охороною рослинного світу. Характерною рисою системи управління є розпорошеність функцій між різними державними органами та дублювання деяких повноважень.

Показано, що відсутність законодавчого розмежування функцій цих органів, відсутність співпраці негативно впливає на стан правової охорони рослинного світу. Акцентується увагу, що протягом 2004-2006 рр. в Україні у складі Міністерства екології та природних ресурсів ефективно діяла Державна інспекція з контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, завдяки діяльності якої вдалося притягнути до відповідальності значну кількість правопорушників. З метою усунення недоліків у системі управління охороною рослинного світу пропонується створити аналогічну структуру – Державну інспекцію з контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу, яка б мала територіальні підрозділи, відповідну структуру та штат.

У підрозділі 4.2. «Удосконалення інституту юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони рослинного світу України» досліджується поняття та особливості видів юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони рослинного світу. Показано наявність різних підходів, точок зору науковців стосовно поняття юридичної відповідальності та визначення місця цього інституту в механізмі правового регулювання. Підсумовуючи ці погляди, пропонується розглядати поняття юридичної відповідальності за правопорушення у сфері рослинного світу у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні це поняття розглядається як неухильне, суворе виконання всіх встановлених законом обов'язків. У вузькому розумінні юридична відповідальність є реакцією держави на вчинене правопорушення. Обґрунтовується подвійний характер сутності юридичної відповідальності в сфері охорони рослинного світу, яка застосовується уповноваженими державою суб'єктами та повинна виконувати стимулюючу, компенсаційну, превентивну і каральну функції.

Правовою основою юридичної відповідальності у сфері рослинного світу можуть слугувати норми земельного, лісового, природоохоронного, водного та іншого законодавства. Порушення норм з охорони об'єктів рослинного світу є підставою для притягнення винної особи до юридичної відповідальності, тобто застосування передбачених нормами законодавства санкцій. Враховуючи характер та ступінь суспільної небезпеки правопорушень чинним законодавством передбачено дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність.

Умовами настання дисциплінарної відповідальності є наявність вини працівника, посадової особи, що виявляється шляхом невиконання чи неналежного виконання вимог законодавства з охорони рослинного світу. Законодавчою підставою цивільно-правової відповідальності є Цивільний кодекс, Лісовий кодекс України, Закон України «Про рослинний світ», а компенсація заподіяної шкоди здійснюється в межах встановлених правил і норм охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу. Сума збитків, нанесених рослинному світу, визначається на підставі затверджених такс, розмір яких встановлюється постановами КМУ, відомчими актами, наказами та інструкціями. Показано, що при цьому найпоширенішим видом правопорушень є адміністративні.

З причини низької ефективності діючого законодавства пропонується внести зміни до змісту ст. 65 КУпАП, назву якої викласти в такій редакції, - «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур, молодняка та інших об'єктів рослинного світу» та внести відповідні зміни до диспозиції цієї статті. Враховуючи важливість боротьби з пожежами, пропонується доповнити ст. 77 КУпАП «Порушення вимог пожежної

безпеки в лісах», виклавши назву статті у такій редакції: «Порушення вимог пожежної безпеки в лісах та щодо інших об'єктів рослинного світу», аналогічним чином доповнити зміст цієї статті.

У підрозділі 4.3. «Гармонізація норм національного законодавства у сфері охорони рослинного світу з нормами міжнародного та європейського права» розглядаються шляхи гармонізації національного з міжнародним законодавством та законодавство ЄС у сфері охорони рослинного світу. Встановлено, що проблеми охорони рослинного світу носять міжкордонний характер, тому їх вирішення потребує гармонізації національного законодавства з міжнародним та законодавством ЄС у цій сфері.

Питання охорони об'єктів рослинного світу необхідно розглядати як один із пріоритетів європейської та євроатлантичної інтеграції України, який пов'язаний з провадженням стратегії сталого розвитку. Розгляд змісту цієї концепції та шляхів закріплення у законодавстві дає змогу виокремити шість завдань: 1) прийняття національної стратегії сталого розвитку; 2) внесення змін до нормативно-правових актів, які забезпечують її реалізацію; 3) створення банку даних проблемних об'єктів та територій рослинного світу; 4) проведення моніторингу об'єктів рослинного світу; 5) проведення заходів з підвищення правосвідомості суспільства щодо цінності та необхідності охорони об'єктів рослинного світу; 6) проведення науково-дослідних робіт; 7) активізація проведення заходів із міжнародної співпраці України з Комісією з питань сталого розвитку ООН для вирішення проблеми впровадження принципів сталого розвитку.

Характерною рисою сучасного екологічного права є регіональний підхід у вирішенні проблем охорони об'єктів рослинного світу. Прикладом такого міжнародно-правового джерела є Рамсарська конвенція, або Конвенція з водно-болотних угідь 1971 р., ратифікована Україною лише у 1997 р..

В умовах інтеграції України в європейське співтовариство потребує свого вирішення проблема внутрішньодержавної імплементації положень міжнародних договорів, ратифікованих Україною.

У виконанні зазначених завдань беруть участь органи державної влади, місцевого самоврядування, а також суб'єкти недержавного управління - громадські об'єднання, природоохоронні громадські організації та населення. Забезпечення виконання міжнародних угод Україною потребує створення необхідних організаційних, технічних, фінансових та інших передумов для їх реалізації.

Охарактеризовано, що для реалізації міжнародних актів у галузі регулювання охорони й раціонального використання рослинного світу наша держава повинна виконувати значну кількість формальних вимог тих міжнародних об'єднань, складовою яких вона є, або тих, до яких вона

інтегрується, що покладає на органи державної влади України відповідні обов'язки приведення національного законодавства у відповідність із міжнародними правовими актами.

Характерною рисою законодавства ЄС є наявність значної кількості напрямків регулювання: оцінка впливу запропонованих проектів, стратегічна оцінка пропонованих планів та програм; громадський доступ до інформації про стан довкілля; вимоги до звітності; створення Європейського Агентства з питань довкілля та участь у його роботі; Програма LIFE для фінансування проектів покращення довкілля; розвиток неурядових організацій, що працюють у сфері охорони довкілля. Правовою формою реалізації норм з охорони рослинного світу в ЄС є наявність прийнятих директив, регламентів, програм дій, рішень та рекомендацій.

У ЄС протягом багатьох років діяли Програми дій із навколишнього середовища. У 2013 році було затверджено Сьому програму дій з навколишнього середовища до 2020 р. «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети», у якій ЄС погодився до 2020 р. припинити втрату біорізноманіття у ЄС.

Однією з особливостей процесу гармонізації є поступова імплементація норм міжнародного законодавства та законодавства ЄС в національне, ефективність якого залежить від моделі політико-економічної інтеграції держави до міжнародних урядових органів та міжурядових організацій.

Аналіз чинного законодавства показує наявність в Україні нормативно-правової бази, яка може забезпечити екологічні вимоги щодо охорони рослинного світу. Відповідно до положень Стратегії інтеграції України до ЄС проходить процес зближення її законодавства із сучасною європейською системою права. Наразі вирішенню цього завдання стосовно рослинного світу перешкоджає та обставина, що не всі ратифіковані Україною міжнародні конвенції мають відповідні підзаконні акти, в яких закріплені механізми їх реалізації. З іншого боку, вирішенню цього завдання перешкоджає критичний стан навколишнього природного середовища України - найвищий в Європі рівень розораності земель, значне антропогенне навантаження, наслідки найбільшої в історії людства техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС.

На сьогодні Україна належить до тих держав, які залучені до числа претендентів на членство ЄС, тому завданням органів державної влади повинно стати прийняття нормативно-правових актів, що регламентують стандарти у сфері охорони рослинного світу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукової проблеми правової охорони рослинного світу, що виявляється у розробленні теоретичних засад його охорони та низці пропозицій з удосконалення та підвищення ефективності чинного законодавства у цій сфері.

Основні висновки дисертаційної роботи полягають у наступному:

1. Правова політика держави у сфері охорони рослинного світу здійснюється шляхом встановлення правил і норм щодо раціонального використання, відтворення і збереження об'єктів рослинного світу та природних рослинних ресурсів. На сьогодні в Україні відсутня ухвалена на вищому рівні доктрина, яка регламентує відповідні правовідносини. З цієї причини пропонується комплекс заходів із забезпечення правової політики у цій сфері, що включає в себе: розробку та затвердження основних положень; оцінку впливу проведених заходів; розробку комплексного інституту правової охорони рослинного світу, що становить систему юридичних норм, спрямовану на врегулювання відносин у сфері охорони рослинного світу; встановлення єдиного уніфікованого підходу до імплементації міжнародного флористичного законодавства; оприлюднення законопроектів та проектів, пов'язаних з антропогенним навантаженням, що мають безпосередній вплив на стан правової охорони об'єктів рослинного світу; залучення широких верств населення до вирішення проблемних питань у сфері охорони рослинного світу.

2. Обґрунтовано аксіологічне значення рослинного світу у вигляді групи ціннісних характеристик, які знайшли відображення в нормативно-правових актах у таких показниках: ресурсні, естетичні, оздоровчі, рекреаційні, культурні, науково-дослідницькі цілі, спортивні потреби, полювання, бджільництво, сінокосіння та випас худоби.

Пропонується з точки зору правового регулювання розглядати рослинний світ як один із стержневих компонентів навколишнього природного середовища (довкілля), суспільні відносини щодо якого регулюються флористичним правом та окремі елементи якого виступають як природні об'єкти рослинного світу – рослини та рослинні біоценози, або також як природні рослинні ресурси, що характеризуються кількісно-просторовими матеріальними (площі масивів, обсяг біомаси, вміст речовин) або нематеріальними (генетичні ресурси, біорізноманіття) показниками, що вказують на їх дійсну або потенційну цінність та придатність до використання.

3. З метою підвищення ефективності державного управління у сфері охорони рослинного світу та правового закріплення ціннісних показників

рослинного світу запропоновано проведення сертифікації цих об'єктів, шляхом оцінки якості їх стану та застосування стандартів, встановлених міжнародними вимогами, для чого пропонується доповнити Закон України «Про рослинний світ» статтею 39-1 «Сертифікація рослинного світу».

Зміст статті викласти у такій редакції: «Сертифікація рослинного світу – оцінка відповідностей систем використання, захисту та охорони цього природного ресурсу, встановлених міжнародними вимогами щодо користування та управління. Метою сертифікації є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення використання та охорони рослинного світу.

Організація та проведення сертифікації рослинного світу здійснюються відповідно до порядку, який встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони рослинного світу, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики економічного розвитку, та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища».

Наявність такої статті дозволить забезпечити правові засади збереження ціннісних показників рослинного світу, об'єкти якого перебувають у державній, приватній та комунальній власності. При цьому треба враховувати необхідність прийняття нормативно-правових актів, які з'ясовують порядок проведення сертифікації та державних програм, направлених на її практичну реалізацію.

4. Розроблено систему принципів правової охорони рослинного світу, які пропонується поділити на нормативні та доктринальні.

Зміст нормативних принципів встановлено на підставі вивчення чинних нормативно-правових актів: 1) збереження середовищеутворюючих, захисних, санітарно-гігієнічних та інших корисних властивостей рослинного світу; 2) державного управління у галузі використання, відтворення і охорони рослинного світу; 3) раціонального використання рослинного світу; 4) відтворення рослинного світу; 5) збереження та захисту рослинного світу; 6) платності спеціального користування; 7) збереження біорізноманіття; 8) участі громадськості у здійсненні природоохоронних заходів.

На підставі доктринальних підходів, теорій, поглядів дослідників сформульовано чотири доктринальні принципи охорони рослинного світу: 1) гуманного, ощадливого ставлення до рослинного світу; 2) поділу об'єктів рослинного світу на категорії за критерієм цінності; 3) використання рослинного світу способами, які не завдають шкоди навколишньому середовищу; 4) урахування регіональних особливостей поширення рослинності.

5. Правова охорона рослинного світу являє собою інститут флористичного права, який є комплексним та об'єднує у собі норми, спрямовані на охорону об'єктів рослинного світу в процесі їх використання та відтворення в межах природоохоронної діяльності, загального та спеціального використання рослинних ресурсів, запобігання небезпечного впливу штучно змінених об'єктів рослинного світу на людину. Правова охорона здійснюється як безпосередньо, так і опосередковано, зважаючи на взаємозв'язок різних природних об'єктів, таких як земля, води, надра, атмосферне повітря, тощо. В цьому випадку норми інституту правової охорони рослинного світу носять спеціальний характер по відношенню до загальних норм інших поресурсових галузей, зокрема обмежують повноваження власників природних ресурсів потребами пріоритетності охорони рослинного світу.

6. У процесі регулювання земельних відносин необхідно враховувати зв'язок землі з іншими елементами природного комплексу, в тому числі і з об'єктами рослинного світу. Будь-який вплив на землю не може не відобразитися на рослинності, яка знаходиться на цій землі. Охорона рослинного світу забезпечується у тому числі захистом земель, зайнятих об'єктами рослинного світу. Уявляється необхідним закріплення в земельному законодавстві засад пріоритетності правової охорони рослинного світу по відношенню до інтересів власників і користувачів земельних ділянок. Окрім того, вбачається необхідним нормативно передбачити розширення заходів з охорони земель, включивши до них також охорону об'єктів рослинного світу.

7. Розгляд права власності на природні ресурси у системі правової охорони рослинного світу України дозволив встановити наявність загальних і спеціальних особливостей, пов'язаних з механізмом набуття, володіння, користування, розпорядження, управління та охорони, які встановлюються, регулюються й охороняються нормами різних галузей права.

Водночас для кожного із природних об'єктів, поряд із загальними правовими нормами, що регулюють суспільні відносини щодо таких об'єктів, притаманні певні відмінності. Вони можуть полягати у спеціальному законодавчому регулюванні; особливій вимозі до правової охорони; формах використання та меті використання природних ресурсів; особливостях змісту права власності; державному управлінні та публічному контролі.

Серед посягань на право власності на об'єкти рослинного світу необхідно розрізняти порушення суб'єктивних прав власника (права володіння, права використання і права розпорядження) і заподіяння шкоди самим об'єктам права власності.

8. Доведено, що правова охорона рослинного світу є важливим

чинником забезпечення біобезпеки України. Акцентовано, що ця проблема значно ускладнилася в умовах загальної кризи, індустріалізації генно-інженерної галузі, неконтрольованого поширення продуктів генетичних модифікацій.

Існує нагальна необхідність створення дієвої моделі правового регулювання і впровадження ефективних заходів біобезпеки стосовно біологічних об'єктів довкілля, одночасно із забезпеченням ефективного та сталого розвитку біотехнологій, з урахуванням політичних та економічних інтересів держави, соціально-економічних і культурних умов та типу ринкової економіки, а також громадської думки щодо політики впровадження сучасних біотехнологій. Для цього пропонується приєднання України до Міжнародної угоди з генетичних ресурсів рослин для продовольства та сільського господарства; внесення змін і доповнень до Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття України на 2005-2025 роки, якою чітко визначити термінологічний апарат у відповідній сфері, з урахуванням останніх досліджень і міжнародних документів; прийняття Цільової комплексної програми генетичного моніторингу, положення якої мають стати інструментом державного управління, що сприятимуть виявленню на території України зон, вільних від ГМО, стосовно яких необхідно визначити відповідний охоронний режим із визначенням зон «необхідної генетичної безпеки»; запровадити політику сприяння біотехнологічним дослідженням, оскільки збереження біорізноманіття і еколого-збалансованого використання біоресурсів, разом зі сталим розвитком біотехнологій є необхідною умовою досягнення сталого розвитку держави на основі пріоритетного урахування екологічного чинника.

9. Державний контроль у галузі охорони рослинного світу застосовується для перевірки відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим приписам, у межах яких вони діють. Аналіз діяльності органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу дає підстави зазначити, що незважаючи на його наявність, інститут державного контролю у сфері охорони рослинного світу є недосконалим. Розпорошення і дублювання функцій, непослідовність контрольних заходів, зокрема організаційних, між кількома органами, свідчить про характерні недоліки контрольної діяльності.

10. Проведення порівняльного аналізу законодавства з охорони рослинного світу Білорусі, Молдови та Російської Федерації засвідчило наявність трьох моделей правового регулювання. Так, білоруський варіант характеризується наявністю спеціального закону, значного за своїм обсягом, присвяченого охороні рослинного світу, і цілого блоку

нормативно-правових актів, які детально регламентують порядок встановлення обмежень та заборон, проведення компенсаційних посадок, а також право спеціального користування, облік, захист рослин, створення ботанічних колекцій.

11. Виходячи з білоруського досвіду, доцільно удосконалити відповідні вітчизняні нормативно-правові акти, додавши до їх змісту положення про збереження біорізноманіття, збільшити кількість показників, які входять до державного кадастру щодо господарсько-цінних, дикорослих і шкідливих рослин. Доповнити Закон України «Про рослинний світ» доцільно шляхом включення до його змісту статті, яка регламентує комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з пожежами. З метою охорони рідкісних та особливо цінних рослин пропонується прийняти постанови Кабінету Міністрів України стосовно порядку створення ботанічних колекцій та порядку встановлення обмежень чи заборон в поводженні з об'єктами рослинного світу.

12. Модель, яка сформована в Республіці Молдова, характеризується наявністю спеціального закону, присвяченого охороні рослинного світу, побудованого на імplementації положень Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення (CITES). Розгляд досвіду, накопиченого в Республіці Молдова, дає можливість його використання для удосконалення українського законодавства шляхом підвищення штрафних санкцій за порушення, пов'язані з незаконним використанням об'єктів рослинного світу, правил переміщення, видалення рослин, які перебувають під загрозою зникнення або скорочення чисельності.

13. Російська модель характеризується відсутністю єдиного федерального законодавчого акта, що регламентує охорону рослинного світу, та наявністю значної кількості нормативно-правових актів, окремі пункти яких стосуються природних об'єктів. Іншою особливістю законодавства РФ є наявність нормативно-правових актів, прийнятих її суб'єктами, які частково вирішують цю проблему.

14. Компаративний аналіз українського, білоруського та молдавського законодавства проводився за певними напрямками: порівнянням принципів екологічного права, окремих частин законів, що відповідають певним інститутам. Компаративний аналіз окремих частин законів доводить наявність у їх змісті п'яти інститутів: 1) державного управління у сфері охорони рослинного світу; 2) користування об'єктами рослинного світу; 3) охорони та захисту об'єктів рослинного світу; 4) відтворення й розширення площ об'єктів рослинного світу; 5) відповідальності за порушення законодавства у сфері рослинного світу. Проведення компаративного аналізу законодавства країн СНД показує

доцільність включення до змісту Закону України «Про рослинний світ» принципів права, окремих статей, які регламентують питання збереження біорізноманіття та реалізації концепції сталого розвитку. Наприклад, є доцільним доповнити ст. 26 Закону України «Про рослинний світ» окремим положенням щодо охорони об'єктів рослинного світу в умовах використання мінеральних добрив, регуляторів росту та інших препаратів.

15. Показано, що Україна володіє значним природним потенціалом рослинного світу. З метою розв'язання завдання правової охорони цього потенціалу може бути використана концепція сталого розвитку, що дозволяє знайти баланс економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства. На підставі аналізу положень цієї концепції виокремлено низку завдань щодо її реалізації у сфері правової охорони рослинного світу: а) прийняття національної стратегії сталого розвитку; б) внесення змін до нормативно-правових актів, які забезпечують її реалізацію; в) створення банку даних проблемних об'єктів та територій рослинного світу; г) створення системи моніторингу об'єктів рослинного світу; г) проведення заходів для усвідомлення суспільством цінностей та необхідності правової охорони об'єктів рослинного світу; д) забезпечення проведення заходів щодо міжнародної співпраці України з Комісією з питань сталого розвитку ООН для вирішення проблеми впровадження принципів сталого розвитку.

16. Доводиться, що недоліком державного управління охороною рослинного світу в Україні є відсутність єдиної організаційної структури, на яку державою покладаються обов'язки з охорони об'єктів рослинного світу. Ці функції виконують різні державні органи, тому з метою вирішення цих проблем вноситься пропозиція щодо створення єдиної системи управління правовою охороною рослинного світу, до складу якої повинні ввійти відповідні підрозділи: Міністерства екології та природних ресурсів України; Державної екологічної інспекції України; Державного агентства лісових ресурсів України; Служби державної охорони природно-заповідного фонду України. З урахуванням досвіду функціонування Держлісінспекції протягом 2004-2006 рр. пропонується створити аналогічну структуру – Державну інспекцію з контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу.

17. Визначено, що флористичне законодавство щодо правової охорони рослинного світу не містить правових санкцій, які передбачають юридичну відповідальність суб'єктів правопорушень, тому з метою ефективного впливу на таких суб'єктів застосовуються норми інших галузей права.

18. З причини низької ефективності чинного законодавства пропонується внести зміни до статті 65 КУпАП, назву якої викласти в такій редакції: «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур,

молодняка та інших об'єктів рослинного світу» та внести відповідні доповнення у диспозицію цієї статті.

19. Враховуючи важливість боротьби з пожежами, пропонується доповнити статтю 77 КУпАП «Порушення вимог пожежної безпеки в лісах», виклавши її назву у такій редакції: «Порушення вимог пожежної безпеки в лісах та щодо інших об'єктів рослинного світу»; аналогічним чином доповнити зміст цієї статті.

20. На підставі аналізу змісту нормативно-правових актів, які регламентують охорону рослинного світу, пропонується, на період до прийняття Флористичного кодексу України, внести зміни та доповнення до Закону України «Про рослинний світ», прийняти акти, направлені на регламентацію проведення моніторингу, сертифікації об'єктів рослинного світу, посилення контролю за заготівлею дикоростучої продукції та торгівлею нею, встановити більш суворі обмеження та заборони у поводженні з об'єктами рослинного світу, прийняти положення про ботанічні колекції.

21. Одним із найважливіших завдань правових реформ в Україні є приведення національного екологічного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами та стандартами країн-членів ЄС, зокрема гармонізація екологічного законодавства України із міжнародним законодавством та законодавством ЄС, що є однією із найважливіших умов розвитку законодавства у цій сфері. Використання ратифікованих Україною договорів та положень міжнародно-правових актів України повинно покращити стан охорони навколишнього природного середовища та зберегти рослинний світ від незаконного використання та шкідливих наслідків антропогенного навантаження шляхом збільшення площ об'єктів природно-заповідного фонду, створення мережі екологічних коридорів, природних ядер та буферних зон, законодавчого закріплення поділу рослинного світу на ціннісні категорії, проведення інвентаризації на основі геоінформаційних технологій.

22. Розгляд законодавства ЄС щодо правової охорони рослинного світу дозволяє виділити основні напрямки його розвитку: визначення цільового призначення; спеціальні екологічні умови; правила, які регламентують використання певних об'єктів рослинного світу; охорона природних комплексів; охорона рідкісних і зникаючих видів рослин; забезпечення раціонального використання; взаємозв'язок законодавства ЄС та міжнародного законодавства. Наявність цих напрямків створює умови для імплементації норм ЄС до законодавства України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Гиренко І.В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма: моногр. / І.В. Гиренко. – К. : НУБіП України, 2015. – 433 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Гиренко І.В. Рослинний світ як об'єкт правової охорони навколишнього природного середовища / І.В. Гиренко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 117–121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/index.htm>.

3. Курило В.І. Актуальні питання державного контролю у сфері забезпечення біобезпеки при поводженні з ГМО у світлі глобалізації проблеми збереження фіто різноманіття / В.І. Курило, І.В. Гиренко // Науковий вісник НУБіП України: Серія Право. – 2012. – Вип. 173. – Ч. 2. – С. 208–222.

4. Курило В.І. Правове забезпечення збереження і використання генетичних ресурсів через призму глобалізації проблеми біобезпеки / В.І. Курило, І.В. Гиренко, В.В. Курзова // Науковий вісник НУБіП України: Серія Право. – 2012. – Вип. 173. – Ч. 3. – С. 97–115.

5. Гиренко І.В. Основні положення та шляхи удосконалення Закону України «Про рослинний світ» / І.В. Гиренко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія право. – 2013. – № 5. – С. 51–57.

6. Гиренко І.В. Принципи правової охорони рослинного світу / І.В. Гиренко // Юридична Україна. – 2013. – № 9. – С. 74–79.

7. Гиренко І.В. Правове регулювання охорони, державного обліку та контролю використання рослинних ресурсів відповідно до Закону України «Про рослинний світ» / І.В. Гиренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 11. – С. 188–195.

8. Гиренко І.В. Основні етапи оцінки ефективності еколого-правового механізму у сфері охорони та використання рослинного світу / І.В. Гиренко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 11. – С. 60–63.

9. Гиренко І.В. Основні положення всеєвропейської стратегії збереження біологічного й ландшафтного різноманіття 1995 р. та проблеми її реалізації у сфері охорони рослинного світу України / І.В. Гиренко // Актуальні проблеми держави і права. – 2013. – Вип. 70. – С. 223–230.

10. Гиренко І.В. Реалізація концепції сталого розвитку у сфері охорони й використання рослинного світу / І.В. Гиренко // Проблеми законності : зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «ЮАУ імені Я. Мудрого» – 2013. – Вип. 124. – С. 90–98.

11. Гиренко І.В. Еколого-правовий механізм охорони та

використання рослинного світу (на прикладі Донецької області) / І.В. Гиренко // Підприємництво, господарство і право. – 2014.– № 1. – С. 79–82.

12. Гиренко И.В. Основные направления развития законодательства о растительном мире Республики Беларусь / І.В. Гиренко // Юридична Україна. – 2014. – № 6. – С. 71–78.

13. Гиренко І.В. Правові засади збереження біорізноманіття рослинного світу України / І.В. Гиренко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 63. – С. 180–185.

14. Гиренко І.В. Проблеми внутрішньодержавного механізму імплементації норм Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), у Республіці Молдова / І.В. Гиренко // Право і суспільство. – 2014. – № 6–1. – С. 113–118.

15. Гиренко І.В. Проблеми застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства про охорону і використання рослинного світу України / І.В. Гиренко // Вісник прокуратури. – 2014. – № 9. – С. 99–108.

16. Гиренко І.В. Місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України / І.В. Гиренко // Науковий вісник НУБіП України: Серія «Право». – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2. – С. 124–131.

17. Гиренко І.В. Правові проблеми закріплення ціннісних показників рослинного світу / І.В. Гиренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 1 (січень). – С. 117–123.

18. Гиренко І. Правове забезпечення екологічної функції держави в сфері охорони рослинного світу / І. Гиренко // Митна справа. – 2015. – № 2 (98). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 58–63.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

19. Gyrenko I. V. Specific Aspects of International Legal Regulation of Flora / I. Gyrenko // Princeton Journal of Scientific Review. Special issue. Post-Soviet view. – 2013. – Number 2. June. – P. 99–109.

20. Гиренко И.В. Основные положения Закона Республики Молдова “О растительном мире» 2007 г. / И.В. Гиренко // Закон и жизнь. – 2014. – № 7/2 (271). – С. 23–27.

21. Гиренко И.В. Проблема отражения принципов охраны и использования объектов растительного мира в законодательстве Республики Беларусь / И.В. Гиренко // Pravo.by. – 2014. – № 5 (31). – С. 41–46.

22. Гиренко И. Компаративный анализ украинского и белорусского законодательства о растительном мире / И. Гиренко // Юстыцыя Беларусі. – 2014. – № 7. – С. 42–45.

23. Гиренко И.В. Особенности правового регулирования охраны

растительного мира по законодательству Российской Федерации / И. В. Гиренко // Вестник Воронежского государственного университета. – 2015. – № 1. – С. 226–232.

Матеріали наукових конференцій, круглих столів

24. Гиренко І.В. Правові аспекти збереження фіторізноманіття через призму поширення ГМО / І.В. Гиренко // Актуальні питання публічного та приватного права : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., 3 жовтня 2012 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 588 с. – С. 519–521.

25. Гиренко І.В. Щодо регулювання обігу генетично-модифікованих організмів у відкритих системах / І.В. Гиренко // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України: Збірник тез між нар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2011 р. / Упор. к.ю.н. О.М. Гончаренко. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2011. – С. 272-274.

26. Курило Л.І. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності в аграрній сфері / Л.І. Курило, І.В. Гиренко // Основні напрями інноваційного розвитку виробництва та переробки продукції АПК: Міжнар. наук.-теорет. конф., 22-23 березня 2012 р. // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – Т. 14. – № 1(51). – Ч. І. – Львів : ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького, 2012. – С. 352–352.

27. Гиренко І.В. Тенденції правової політики держави у сфері охорони рослинного світу / І.В. Гиренко // Пріоритети інноваційного розвитку агропромислового виробництва України: досвід, можливості, технології : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 березня 2012 р. / редкол. В.С. Лукач та ін. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2012. – С. 240–244.

28. Гиренко І. Проблеми використання екосистемного підходу у сфері охорони рослинного світу (на прикладі Донецької області) / І. Гиренко // ІХ Прибузькі юридичні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 лист. 2013 р. / відп. ред. С.В. Ківалов. – Миколаїв : Іліон, 2013. – С. 195–196.

29. Гиренко І.В. Історичні аспекти правової охорони об'єктів рослинного світу УРСР (1920–1941 рр.) / І.В. Гиренко // Актуальні проблеми науки історії держави і права : матеріали «круглого столу», присвяч. проф. А.Й. Рогожину, 5 жовтня 2013 р. / за ред. В.Д. Гончаренка; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2013. – С. 95–98.

30. Гиренко І.В. Розвиток концепції сталого розвитку у сфері охорони та використання рослинного світу / І.В. Гиренко // Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства : зб. наук. праць за підсумками II Міжнар. наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів і студентів, 6 грудня 2013 р. – Донецьк : Донбас, 2013. – С. 106–109.

31. Гиренко І.В. Конвенція про охорону біорізноманіття в системі правового регулювання збереження рослинного світу / І.В. Гиренко // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. Четвертої міжнар. наук. конф., 8-9 листопада 2013 р. / відп. за випуск М.І. Пашковський; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 451–454.

32. Гиренко І.В. Проблеми реалізації актів Президента України у сфері охорони та розширення площі об'єктів природно-заповідного фонду / І.В. Гиренко // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали між нар. наук.-практ. конф., 14–15 лютого 2014 р. – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. – С. 42–43.

33. Гиренко І.В. Правові засади реалізації конвенції про біорізноманіття у сфері збереження рослинного світу / І.В. Гиренко // Крымские юридические чтения : материалы междунар. науч.-практ. конф., 30 января 2014 г.; Крымский институт права Национального университета «Одесская юридическая академия». – Симферополь : КРП «Издательство «Крымучпедизд», 2014. – С. 543–546.

34. Гиренко І.В. Проблеми охорони растительного мира в законодавстві Республіки Беларусь / І.В. Гиренко // Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства», Херсон. держ. ун., 11–12 квітня 2014 р. – С. 130–134.

35. Гиренко І.В. Правовые проблемы использования и охраны растительного мира республики Башкортан / И.В. Гиренко // Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень : міжнародна науково-практична конференція, 13-14 червня 2014 р. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2014. – С. 72–74.

36. Гиренко І. Растительный мир как ценностная категория в экологическом праве / И. Гиренко // Поняття та категорії юридичної науки. 36. наук. праць : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 18 листопада 2014 р. / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шуміла. – К. : Ніка- Центр, 2014. – С. 211–214.

37. Гиренко І.В. Екологічна функція держави у сфері охорони рослинного світу / І.В. Гиренко // Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: зб. наук. праць. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 39–41.

Навчальні посібники

38. Гиренко І.В. Правові основи екологічної політики України (розділ 33, С. 472–479); Правові основи національної політики збереження біологічного різноманіття України (розділ 34, с. 480–485) / І.В. Гиренко //

Екологічне право України. Загальна частина : навч. посіб. ; за ред. В.І. Курила / В.В. Курзова, А.І. Берлач, В.І. Курило та ін. – К. : Алерта, 2015. – 620 с.

АНОТАЦІЯ

Гиренко І. В. Права охорона рослинного світу України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2016.

У дисертації вперше в науці екологічного права проведено комплексне наукове дослідження теоретичних та практичних проблем правової охорони рослинного світу. Розглянуто напрями забезпечення сучасної правової політики, функції держави та чинники впливу на стан охорони, використання та відтворення рослинного світу. Запропоновано концепції сталого розвитку, біорізноманіття, збалансованого використання, екосистемного підходу в сфері охорони рослинного світу. Проведено компаративний аналіз українського, російського, білоруського та молдавського законодавства, на підставі якого запропоновано прийняти в Україні нормативно-правові акти з регламентації створення ботанічних колекцій, охорони, моніторингу, сертифікації об'єктів рослинного світу.

Досліджено питання міжнародного регулювання охорони рослинного світу країн ЄС та виділено основні напрями і шляхи імплементації в законодавство України.

Надано пропозиції щодо удосконалення екологічного законодавства шляхом внесення змін до Закону України «Про рослинний світ» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: рослинний світ, еколого-правовий механізм, концепція сталого розвитку, нормативно-правовий акт, юридична відповідальність, державний контроль, міжнародно-правове регулювання охорони рослинного світу.

АННОТАЦИЯ

Гиренко И. В. Правовая охрана растительного мира Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный юридический университет

имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2016.

В диссертации впервые в науке экологического права проведено комплексное научное исследование теоретических и практических проблем правовой охраны растительного мира. Рассмотрено содержание правовой политики Украины, сформулированы восемь нормативных и четыре доктринальных принципа правовой охраны растительного мира, предложена схема реализации эколого-правового механизма, включающего три стадии: 1) статическая, 2) динамическая, 3) результативная.

Показано наличие тесной связи между правовой охраной растительного мира и земельным законодательством, оказывающем ключевое воздействие на правовой режим этих объектов. Исследованы особенности международного регулирования охраны растительного мира и регулирование охраны растительного мира стран ЕС и выделены основные направления и пути имплементации этих норм в законодательство Украины. Проведен компаративный анализ законодательства Беларуси, Молдовы и Российской Федерации, показавший наличие трех моделей правового регулирования. Констатируется, что белорусский вариант характеризуется наличием специального закона, посвященного охране растительного мира, и целой серии нормативно-правовых актов, детально регламентирующих порядок установлений ограничений, право специального пользования, защиту растений, создание ботанических коллекций. Российская модель характеризуется отсутствием федерального специального нормативно-правового акта и наличием большого количества нормативно-правовых актов, отдельные пункты которых касаются природных объектов. Модель, используемая в Республике Молдова, характеризуется наличием отдельного закона, построенного на имплементации положений Конвенции про международную торговлю видами дикой фауны и флоры, которые находятся под угрозой исчезновения. Общей чертой трех моделей является сохранение в них приоритета государственной собственности, воспроизводства и восстановления площадей под объектами растительного мира, принципа государственного управления объектами растительного мира, ведение кадастра, платность и регламентация специального пользования. Предлагается разработанная с помощью аксеологического подхода система показателей, характеризующая эти объекты: природная уникальность, социальная, ресурсная, научно-исследовательская, рекреационная, водоохранная ценности.

Определено, что правонарушения в сфере охраны растительного мира имеют различную правовую природу, степень общественной опасности, а законодательные меры по борьбе с ними отличаются низкой эффективностью. Поэтому предлагается внести изменения в ст.ст. 65, 77

Кодекса Украины об административных правонарушениях. На основании анализа содержания принятых в Украине нормативно-правовых актов, законодательства Беларуси, Молдовы и Российской Федерации, некоторых стран ЕС, внесены предложения о подготовке новой редакции Закона Украины «О растительном мире», который должен содержать положения по реализации концепции устойчивого развития, биоразнообразия, комплексного использования этого природного ресурса, а также принятие актов, регламентирующих создание ботанических коллекций, проведение компенсационных выплат, посадок, мониторинга и сертификации.

Ключевые слова: растительный мир, эколого-правовой механизм, концепция устойчивого развития, нормативно-правовой акт, юридическая ответственность, государственный контроль, международно-правовое регулирование охраны растительного мира.

SUMMARY

Gyrenko I. Legal protection of flora of Ukraine. – Manuscript.

The thesis for the obtaining the degree of doctor of legal sciences at the specialization 12.00.06 – land law; agrarian law; ecological law; nature resources law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2016.

A comprehensive scientific study of theoretical and practical problems of the legal protection of flora was held in the thesis in environmental law for the first time. Direction of providing modern legal policy, functions of the state and the factors that impact on the protection, using and reproduction of flora were considered. The concept of sustainable development, biodiversity, sustainable using, the ecosystem approach in the field of plant world were proposed. Comparative analysis of Ukrainian, Russian, Belarus and Moldavian legislations was conducted. The adoption of regulations on the establishment of botanical collections regulation, protection, monitoring and certification of plant object were proposed.

The issue of international regulation of plant life of EU was explored. The main directions and ways of implementation the legislation of Ukraine were highlighted.

The proposals for improving environmental legislation by amending the Law of Ukraine "On Flora" and the Code of Ukraine on Administrative Offences were made.

Key words: plant world, environmental and legal framework, the concept of sustainable development, legal act, legal liability, state control, international legal regulation of the plant world.

Відповідальний за випуск
доктор юридичних наук, професор В.В. Ладиченко

Підписано до друку 19.05.2016 р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,7. Облік.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам № 8511

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел. : 527-81-55